

Response – Based Practice

RBP

en metod för att synliggöra
motstånd mot våld

Unizon är ett riksförbund som samlar över 140 kvinnojourer, tjejjourer och andra idébruna stödverksamheter. Jourerna stöttar, skyddar, förebygger och påverkar utifrån en kunskap om hur våld, genus och makt hänger ihop. Vår gemensamma vision är ett jämställt samhälle fritt från våld.

www.unizon.se | 08-642 64 01 | info@unizon.se
[@unizonjourer](https://www.facebook.com/unizonjourer) #unizonjourer www.facebook.com/unizonjourer
Unizon, Elsa Brändströms gata 62 B, 129 52 Hägersten

Response-Based Practice

– metod, verktyg och förhållnings- sätt för jourrörelsen

För 40 år sedan gick kvinnor samman och berättade om sina erfarenheter av att ha utsatts för mäns våld. Det blev starten för kvinno- och tjej-jourrörelsen. Sedan dag ett har basen varit att lyssna utan att döma, att stärka kvinnor och barn och att synliggöra deras motstånd mot mäns våld.

Jourrörelsen är unik. Sedan starten har kvinno- och tjejjourerna år efter år och oavsett politiska vindar enträget arbetat mot mäns våld – genom att stötta och skydda, samt genom att lyfta kvinnors och barns verklighet och erfarenheter i politisk påverkan.

En av anledningarna till att Unizon bildades var för att vi ville ge barn möjlighet till samtal, stöd och skydd och rättslig upprättelse. På samma sätt som jourrörelsen arbetar med empowerment och att synliggöra våldsutsatta kvinnors och tjejers motstånd mot våld synliggör vi även barns motstånd mot pappas eller styvpappas våld.

Idag har Unizon över 140 medlemsjourer som varje dag stöttar, skyddar, förebygger och påverkar utifrån en kunskap om våld, genus och makt. Jourerna har över 108 000

stödkontakter med framförallt kvinnor och tjejer men även killar, män och ickebinära, varje år och i varje möte fortsätter vi att lyssna, stötta och stärka. En metod för detta kallas RBP – Response-Based Practice.

Den lyfter språkets betydelse, som är viktig i det enskilda mötet, i påverkansarbetet och för samhällets förståelse av våld. I broschyren vill vi ge en kort introduktion till metoden, som i mångt och mycket beskriver det arbete jourrörelsen gjort i alla år. Texten utgår från Josefin Kjellbergs text om sina erfarenheter av att arbeta med RBP på kvinnojour.

Josefin Kjellberg är beteende- och samhällsvetare som tidigare arbetat med kvinnofridsfrågor inom socialtjänsten.

*Olga Persson, generalsekreterare Unizon
och Zandra Kanakaris, ordförande Unizon*

Response-Based Practice – RBP

Response-Based Practice är en kanadensisk modell för socialt arbete, som kan användas med våldsutsatta och våldsutövare. Modellen har arbetats fram av forskare och terapeuter som Linda Coates, Allan Wade, Cathy Richardsson, Nick Todd med fler.

CENTRALT I RBP:

Motstånd - Alla som utsätts för våld eller förtryck gör motstånd

RBP breddar synen på motstånd och inkluderar många andra strategier, tankar och känslor än bara rent fysiskt motstånd. Att göra motstånd handlar om att återupprätta den känsla av mänsklig värdighet som våldshandlingen syftat att kränka.

Benämna våldet - kalla en spade för en spade

RBP fokuserar på hur vi talar om våld och att vi benämner våld för vad det är. En misshandel eller ett slag är inte ett "bråk" eller en "konflikt". RBP poängterar vikten av att inte använda ömsesidigt språk om ensidiga våldshandlingar. I bemötande talar RBP om responser på, och motstånd mot, våld – snarare än att tala om reaktioner på, eller effekter av, våld. Detta för att synliggöra förövarens ansvar för våldet och det motstånd den som utsatts har gjort.

Sociala responser

RBP synliggör hur sociala responser påverkar vem som ses som ansvarig för våldet och därmed den våldsutsattas återhämtning. Med sociala responser menas hur vi talar om våldet, var vi lägger ansvar för våldet och på andra sätt bemöter den utsatta och våldsutövaren.

Dignity

Värdighet (Dignity) är ett centralt begrepp inom RBP. Begreppet innefattar en grundläggande och universell mänsklig känsla av integritet, jämlikhet och okränkbarhet, baserad på uppfattningen att alla är lika mycket värda, och att den naturliga responsen då denna integritet kränks är motstånd. Eftersom våldet syftat till att kränka just värdigheten måste allt bemötande sträva efter att upprätta den; genom att vara förövarens motvikt, genom att eftersträva en jämlik stödrelation, och genom att synliggöra den utsattas aktörskap – styrka och makt över sitt liv.

Det händer när vi synliggör motstånd

Läs och begrunda denna beskrivning av en våldtäkt (beskrivningen är hämtad från en artikel av Renoux & Wade, 2008):

Han förföljde henne ner på trottoaren. Han ökade hastigheten för att komma ikapp henne. Han tog tag i henne och kastade henne till marken. Han släpade henne mot buskarna. Han övermannade henne och släpade henne i buskarna. Han höll en sten över hennes huvud och hotade att döda henne om hon fortsatte skrika. Han sade förnedrande saker till henne. Han tvingade sin mun på hennes ansikte. Han försökte få upp hennes bälte. Han tog tag i hennes byxben för att dra av dem. Han övermannade henne och våldtog henne.

Läs sedan denna beskrivning av samma våldtäkt:

*Han förföljde henne ner på trottoaren. **Hon ökade hastigheten.** Han ökade hastigheten för att komma ikapp henne. **Hon flyttade sig till sidan.** Han tog tag i henne och kastade henne till marken. **Hon rullade på marken för att komma undan.** Han släpade henne mot buskarna. **Hon tog tag i rötterna av ett träd så att han inte kunde dra henne i buskarna.** Han övermannade henne och släpade henne i buskarna. **Hon började skrika.** Han höll en sten över hennes huvud och hotade att döda henne om hon fortsatte skrika. **Hon slutade skrika.** Han sade förnedrande saker till henne. **Hon sa "Du inte vill göra detta, du vill inte skada mig".** Han tvingade sin mun på hennes ansikte. **Hon vände sitt ansikte åt sidan.** Han försökte få upp hennes bälte. **Hon spände ut sin mage, så att han inte kunde få upp hennes bälte.** Han tog tag i hennes byxben för att dra av dem. **Hon korsade sina ben, så att han inte kunde dra av hennes byxor.** Han övermannade henne och våldtog henne. **Hon slutade spänna kroppen för att undvika skador och gick till ett annat ställe i sitt sinne.***

Vad är skillnaden mellan de olika berättelserna?

Den första innefattar endast en beskrivning av hans handlingar, och ingenting om hennes motstånd. När vi även får information om alla de sätt hon gjorde motstånd i situationen, får vi också en tydligare bild av hans våld. Inom RBP menar man nämligen att ett av de starkaste bevisen för att det alltid finns ett motstånd mot våld och förtryck är de ansträngningar som den som utövar våld och förtryck gör för att övervinna motståndet. Om vi inte talar om motstånd bidrar vi till att osynliggöra våldets ensidighet och avsiktlighet.

Att använda RBP i arbetet på jouren

Jourrörelsen har i alla tider arbetat i RBP:s anda och mycket av det du hittills läst känner du säkert igen. RBP handlar om ett respektfullt, feministiskt och stärkande bemötande (empowering) genom att benämna våld för vad det är och synliggöra den utsattas motstånd och utövarens ansvar samt att undersöka sociala responser, snarare än att utgå från att den våldsutsatta kvinnan behöver "behandling". Denna syn är jourrörelsen tämligen ensamma om i en svensk kontext idag. Vi kan därför säga att RBP som arbetsmetod betecknar jourrörelsens särart.

Fokus på mäns våld och kopplingen mellan våld och maskulinitet och ojämställdhet tenderar att osynliggöras i samhället. Det sker bland annat i könsneutrala omskrivningar av mäns våld som våld i nära relationer, kvinnovåld eller familjefrid. Det sker också i förståelsen av våldet som en avvikelse från det normala, något som bara "avvikande" män ägnar sig åt (män med alkoholmissbruk, i socio-ekonomisk utsatthet, med invandrarbakgrund etcetera). Det sker också i en fragmentering av våldet där våldsformer och våldsarenor behandlas separat. Ett exempel är kopplingen mellan mäns våld i nära relationer och mäns våld i övrigt i samhället, som tenderar att osynliggöras (Nilssons 2009, Westerstrand 2010).

Kvinno- och tjejjournernas feministiska våldsförståelse samt frigörande stödideal är här avgörande. Dels eftersom vi lägger ansvaret för våldet där det hör hemma, hos förövaren, vilket är centralt för såväl den utsattas återhämtning som i behandlingen av våldsutövaren för att våldet ska upphöra. Dels eftersom vårt långsiktiga mål naturligtvis är att mäns våld ska upphöra helt och för att åstadkomma detta måste ett tidigt våldsförebyggande arbete ske parallellt med stödarbetet till redan våldsutsatta och beteendeförändrade insatser för våldsutövare. Det måste ha en sammanhållen, genusförändrande ansats där våldets koppling till maskulinitet och (o)jämställdhet synliggörs. RBP ger ett teoretiskt ramverk och praktisk verktyg för att omsätta detta stödideal i praktiken.

MOTSTÅND - ALLA SOM UTSÄTTS FÖR VÅLD ELLER FÖRTRYCK GÖR MOTSTÅND

Att tala om motstånd är centralt inom RBP för att stärka kvinnan samt för att synliggöra våldet och mannens ansvar för det. Syftet med att tala om motstånd i stödarbetet är att lyfta fram kvinnans strategier samt att avlasta skuld, skam och lägga ansvaret där det hör hemma. Det är också viktigt för att upprätta den känsla av värdighet som våldet syftar till att kränka. Jourens roll är vidare utifrån en feministisk tanke om empowerment att lyssna, tro på, stötta och stärka - det är mer stärkande att få syn på allt man faktiskt gjort för att sätta gränser och skydda sig, snarare än att få höra att man är medberoende och inte kunnat skydda sig eller sina barn. Att hjälpa den stödsökande att få syn på sitt motstånd är det centrala och det stärkande, det gör att hon kan se våldshandlingarna och sitt eget agerande i ett i nytt ljus.

När vi pratar om motstånd går många tankar till fysiskt motstånd.

Men motstånd är så mycket mer:

- Hon motsätter sig försök till kontroll som till exempel att han ska bestämma hur hon ska klä sig, vem hon ska prata med etcetera. Hon kanske vägrar lyda hans krav om att hon ska sluta jobba, eller så har hon väninnor i smyg på jobbet, eller fortsätter prata med sina vänner i smyg.
- Hon markerar när han går över hennes gränser. Hon säger ifrån när han kränker henne; du får inte kalla mig för det/behandla mig så! Hon försöker kanske efteråt, åtminstone i början, prata med honom om hur det påverkar och skadar henne så att han ska ta ansvar och sluta.
- När hon är väldigt rädd (då hon inte ens vågar lämna honom), försöker hon att inte "provocera honom", hon läser alla hans signaler om ilska och vet vad hon ska göra för att undvika att han blir mer våldsam. Hon kanske är tyst när han skriker på henne eller svarar när han ringer när hon tror att det hjälper att undvika att eskalera våldet, särskilt när barnet är med – hon vet var gränsen går och ser till att våldet inte blir fysiskt utan stannar vid det psykiska, särskilt då barnen är med då hon inte vill att de ska behöva uppleva hans våld.
- När hon lämnat relationen är hon känslig för "varningssignaler" i kommande relationer. Hon kanske också börjar markera mot härskartekniker och engagera sig för jämställdhet. Många volontärer i jouren har själva erfarenheter av mäns våld, när de själva känner att de bearbetat sina upplevelser vill många hjälpa andra kvinnor och ändra strukturerna.

Jouren gör naturligtvis mer än att tala om motstånd. Vi försöker på alla sätt vara en motvikt till utövaren och hans våld; vi tror på och stärker och främjar kvinnors nätverksbyggande (motvikt till utövarens kontroll och isolering), och vi synliggör våldet och lägger ansvaret där det hör hemma (motvikt mot utövarens osynliggörande/bagatellisering, normalisering och skuldbeläggande) och vi lyssnar, tror på och respekterar kvinnornas och barnens berättelser (motvikt till förövarens förminskande, fragmentisering, externalisering).

"Alla som utsätts för våld och förtryck gör motstånd. Det är stärkande att få syn på allt man gjort för att sätta gränser och skydda sig. Att synliggöra motstånd och lägga ansvaret där det hör hemma avlastar känslor av skuld och skam. Det är också viktigt för att upprätta den känsla av värdighet som våldet syftar till att kränka"

BENÄMNA VÅLDET - KALLA EN SPADE FÖR EN SPADE

Hur vi talar om våld påverkar samhällets förståelse av våld. RBP belyser vikten av att kalla våld för våld, och att inte använda omskrivningar som lägenhetsbråk, konflikter, destruktiv relation, tjatsex etcetera istället för psykiskt, fysiskt och sexualiserat våld.

Hur vi beskriver våld är avgörande både internt, till exempel i utbildningar för volontärer och externt med samverkansaktörer, i media och i externa diskussioner och policy. Det finns en hel del kvar för oss att arbeta med i samhället då det kommer till att kalla våld för våld och vara tydliga med var ansvaret för våldet ligger.

Linda Coates och Allan Wade (2007) har studerat rättsfall och inslag i mål som rör sexualbrott och våld i nära relation i USA och Kanada som visar att media och domar ofta använder ett felaktigt och ibland direkt kränkande språk om våld och våldsutsatta. De fann att både media och rättsväsende tenderar att:

- Beskriva våldet som en ömsesidig handling, vilket som sagt döljer det faktum att utövaren har en avsikt att skada/smärta/kränka genom handlingen och det faktum att den utsatta försöker värja sig mot den kränkningen.
- Skuldbelägga och patologisera offret. Offret beskrivs antingen som medskyldig (till exempel om hon var full eller hade kort kjol då hon utsattes för en våldtäkt) eller som ett viljelöst offer som söker sig till våldsamma män (patologisering).

Detta resulterar i att man förklarar och lägger skulden för våldshandlingen någon annanstans än där den hör hemma.

”Om du slår någon med en stekpanna är det inte matlagning, om du rånar en bank är det inte en ekonomisk transaktion och om du snor en bil är det inte en bilpool – att våldta ett barn är inte sex med ett barn. Sex är en ömsesidig handling, barn kan inte samtycka till, eller ha, sex”.

Allan Wade står bakom initiativet Tell it like it is, ett internationellt nätverk som arbetar för rättvisande och rättvisa beskrivningar av våld mot barn. Att till exempel beskriva våldtäkt mot barn som sex med barn eller våldtäkt mot kvinnor som oönskat samlag eller sex är direkt felaktigt och döljer det faktum att det finns en förövare som bär ansvaret för handlingen och en utsatt som drabbas, men som gör motstånd så gott det går. Denna typ av språkbruk skulle aldrig användas vid andra typer av brott. Man säger exempelvis inte ”oönskad ekonomisk transaktion” om ett rån.

Att kalla våld för våld innefattar således att:

- Inte dölja våldet eller den utsattas motstånd, utan synliggöra hennes motstånd och därmed hans våld.
- Inte dölja utövarens ansvar genom att använda ömsesidiga ord om våldet, utan vara tydlig med att våldet är en ensidig handling.
- Inte skuldbelägga eller patologisera den som utsätts, utan synliggöra hennes motstånd och vara tydlig med var ansvaret ligger – på utövaren.

Att kalla våld för våld i stödsamtal

Josefin Kjellberg skriver:

I det enskilda stödsamtalet är det ofta till en början mer delikat eller komplicerat, då vi ofta försöker anpassa vårt språkbruk eller ordval till den enskilda kvinnan för att minska avståndet mellan oss och bygga en bra relation/"allians". I början då hon kommer till jouren säger jag därför sällan något då hon använder ord som sex för att beskriva det som egentligen kan definieras som en våldtäkt, utan fokuserar istället på att visa för henne att jag tror på och vill, samt orkar, lyssna på hennes berättelse. Lite längre fram i kontakten, då vi känner varandra lite bättre, kan jag börja vända och vrida lite mer på ordvalen. Till exempel: "det du beskriver som att han tjarar till sig sex eller har sex med dig när du sover, det kallar vi på jouren för ett sexuellt övergrepp eller våldtäkt, både utifrån lagens mening men också för att vi ser sex som något som sker med ditt fulla samtycke. Vad tänker du om det?" Eller "du beskriver det som att ni bråkar mycket, kan du beskriva lite mer vad som händer då ni bråkar?" Då framkommer det ofta att det är han som blir väldigt arg, skriker och slår sönder saker om han inte får sin vilja igenom. Då kan jag reflektera: "på jouren pratar vi inte om det du beskriver som bråk, utan vi ser det som psykiskt och materiellt våld som syftar till att göra dig rädd och/eller få dig att göra som han vill, vad tänker du om det?"

SOCIALA RESPONSER

Sociala responser är enkelt uttryckt omgivningens responser på det kvinnan berättar om våldet hon utsatts för. Det handlar om respons från till exempel polisen och rättsväsendet, socialtjänsten, hälso- och sjukvården, omgivningen, bekanta, vänner, kvinnojouren och tjejjouren.

Här nedan listar vi några exempel på negativa sociala responser.

Socialtjänsten – ”Du måste skydda dina barn – annars är du medskyldig!”

Josefin Kjellberg skriver:

”Många kvinnor som jag möter har erfarenheter av att socialtjänsten till och med uttrycker det som att hon är medskyldig till våldet då hon inte ’skyddar sina barn’, det vill säga lämnar mannen eller på annat sätt ser till att han slutar utöva våld. Detta osynliggör dels hennes motstånd mot mannens våld och alla hennes strategier för att skydda sina barn från hans våld (vilket hon alltid har gjort på en rad olika sätt), dels gör det henne medansvarig mannens våld.

Många kvinnor är livrädda för att socialtjänsten ska ’ta barnen’, något mannen ofta också hotat med. Det händer också att kvinnorna upplever att socialtjänsten hotar, snarare än att motivera, kvinnan att ta sig ur relationen; om hon inte polisanmäler, lämnar honom och accepterar placering i skyddat boende, ansöker om ensam vårdnad etcetera så måste de orosanmäla alternativt överväga att omhänderta barnen för att hon inte skyddar dem.

Därför känner sig många kvinnor tvingade att fly med barnen till skyddat boende, att polisanmäla och att ansöka om ensam vårdnad. Samtidigt kan hon få höra både från mannen och från familjerätten eller tingsrätten att hon inte kan ta med sig/fly med barnen hur som helst eftersom det innebär egenmäktighet och att hon måste samarbeta med pappan för barnens skull. Kvinnorna hamnar således i kläm mellan olika myndigheters krav, myndigheter som skulle ha mycket att vinna på att samverka”

Jourens motvikt

I socialtjänstens sociala responser sker ofta just de saker som anses problematiska inom RBP och inom kvinnojouren och tjejjouren; hon skuldbeläggs och görs medansvarig för våldet och hennes motstånd osynliggörs också då man utgår från att hon inte kan skydda sina barn.

Väldigt få kvinnor kommer till jouren med en berättelse om hur socialtjänsten också kräver av den våldsutövande pappan att han ska skydda sina barn, sluta utöva våld och flytta (så att hon och barnen slipper skyddat boende). Många har, då de protesterat mot att hon och barnen ska behöva fly till skyddat boende, fått höra att det inte skulle vara rättssäkert då hans våld inte anses bevisat förrän det finns en fällande dom i domstol. Detta gör att hon sällan känner sig trodd.

Jourens roll blir därför i mångt och mycket att väga upp mot socialtjänstens responser, i de fall där det behövs. På jouren ges hon en möjlighet att uttrycka sin frustration och ilska. Hon gör ofta ett spontant motstånd mot tendenser att skuldbeläggas för våld som egentligen är hans ansvar. Samtidigt upplever hon ofta att hennes handlingsutrymme är begränsat på grund av beroendet/maktunderläget i relation till socialtjänsten. På jouren visar vi att vi tror på hennes berättelse.

På jouren lyssnar och speglar vi också tillbaka hennes ord/berättelse om allt hon gjort för att faktiskt skydda sina barn. Oftast behöver man inte ens fråga, hon berättar ofta spontant om sin oro för barnen och allt hon gör för att skydda dem och för att de ska ha det bra. Vi visar att vi faktiskt tror att hon har skyddat sina barn, och avlastar/lyfter skuld som socialtjänsten kan ha lagt på henne kring det. Med det inte sagt att barnens situation inte ska uppmärksammas. Barn som upplevt våld är brottsoffer och har rätt att skyddas från våld och att få sina upplevelser giltiggjorda av vuxenvärlden. Det är såklart också mycket viktigt att kvinnojouren har ett barnrättsperspektiv och rutiner för orosanmälan till socialtjänsten. Även barnens motstånd lyfter vi i samtal, se rubriken "Att synliggöra barns motstånd".

Polis och rättsväsende "Har du några bevis?" - långa utredningstider, dålig information och ifrågasättande gör att hon inte orkar stå kvar vid sin anmälan

Rättssäkerhet definieras ofta som att man är oskyldig till motsatsen bevisats, och detta är en mycket viktig princip. Tyvärr finns det dock en falsk bild och myt kring att kvinnor anklagar oskyldiga män för våld. Alla kvinnor som någonsin anmält en man vet dock hur otroligt svårt det är att bli trodd och kunna "bevisa" våldet. Hur bevisar man kontroll, isolering, svartsjuka, hot antingen verbalt eller genom kroppsspråk och en känsla av ständig skräck som detta skapar, "sex" som är helt på hans villkor och som går över alla hennes gränser (det vill säga sexualiserat våld), knuffar, fasthållningar slag och så vidare som sker i hemmet när ingen annan ser eller hör och som inte lämnar efter sig fysiska skador (alternativt skador som inte dokumenterats)?

En erfarenhet från jouren då kvinnor anmäler och får ett målsägandebiträde är att hon får veta att hennes berättelse måste vara detaljrik, kronologisk, sammanhängande, trovärdig. Hon får inte vara för uppriven eller för lugn och samlad. Och hon förväntas komma ihåg och hålla isär våldshändelser, som kan ha skett över flera års tid, och minnas tidpunkter, klockslag och så vidare. Hon förväntas också kunna minnas exakt hur han såg ut, hur det kändes när han utövade våldet, hur skadorna såg ut. Även om hennes berättelse är alla de sakerna så är hennes ord inte nog; det behövs stödbevisning. Vilket kan vara vittnen, och då helst neutrala vittnen som inte är släkt/vänner till någon av dem, vilket blir svårt då våldet sällan sker på offentlig arena. Det är även mycket bra om det finns digitala bevis: att hon spelat in hans hot och verbala attacker, filmat de sexuella övergreppen, fått och sparat sms där han dödshotat henne, fotograferat skadorna (vilket inte alltid räcker, en rättsläkare behöver också intyga att skadorna tillfogats genom våld så att det kan uteslutas att hon skadat sig själv och sedan anklagat mannen för våld).

De kvinnor vi möter på jouden känner ofta att dessa krav från rättsväsendet är orimliga, och även om hon förstår principer om rättssäkerhet så leder det till att hon känner sig ifrågasatt och inte trodd. Dessutom signalerar de ofta långa utredningstider och ibland bristfällig information från polisen kring utredningen att de inte tar hennes anmälan på allvar, vilket kan få kvinnan själv att vackla i sitt beslut att anmäla.

Jourens motvikt

På jouden arbetar vi för att synliggöra våldet och giltiggöra den stödsökandes upplevelser. Vi bekräftar allvaret i hennes berättelse och benämner det hon utsatts för som både olika typer av våld och brott, och vi bekräftar att hon gör rätt som vänder sig till jouden.

Vi visar också att vi tror henne. Vi försöker lyfta för henne att polisen och rättsväsendet kanske tror henne, att förundersökningen läggs ner inte handlar om att de inte tror henne utan att det helt enkelt saknas bevis som rättsväsendet kräver för en rättssäker process. Vi bekräftar samtidigt att kraven som ställs på henne (att minnas våldet kronologiskt och detaljerat efter flera år i utsatthet, att ha spelat in övergrepp och så vidare) är orimliga, och ger henne ett forum att uttrycka sin sorg och frustration.

Vi stöttar henne i hennes beslut om hur hon vill gå vidare, om hon orkar polisanmäla (igen) och medverka i rättsprocessen, eller om hon inte gör det. Även om det på ett strukturellt plan är bättre om fler lagförs så har vi full förståelse och respekt för att kvinnan inte vill anmäla eller medverka (inte minst givet de tidigare responser hon mött).

Hälso- och sjukvården ”Du har låg självkänsla och är normaliserad och behöver förändra dig/gå i behandling”

Få kvinnor som kommer till jouden har fått frågor om våld från hälso- och sjukvården eller psykiatrin när de sökt för depression, ångest, psykosomatiska symptom med mer. Inte bara läkare utan också kuratorer och psykologer kan ha svårt att fråga eller prata om våldet.

I de fall då våld framkommit är kvinnornas upplevelse ofta att de ifrågasätts eller skuldbeläggs för våldet. Många har fått höra att våldet (alltså hans våldsutsövande) hänger samman med hennes låga självkänsla, dras till fel män eller att hon är ”normaliserad” eller ”medberoende”, och att det är hon som behöver förändra sig för att våldet ska upphöra. Många kvinnors psykiska ohälsa, som lika gärna skulle kunna ses som responser på våldsutsattheten, förläggs också som problem hos kvinnorna som individer.

Jourens motvikt

Själva ordet ”behandling” antyder att kvinnan har någon form av psykiska eller emotionella problem som hon behöver arbeta med för att komma ur våldet. Inom kvinnojouden ser vi det på ett annat sätt; hon har inte ett problem inom sig som behöver behandlas, hon har ett problem med mäns patriarkala våld.

”Hon har inte ett problem inom sig som behöver behandlas, hon har ett problem med mäns patriarkala våld”

Vi aktar oss för att använda begrepp som tenderar att patologisera henne eller på något annat vis förlägga problemet eller ansvaret för hans våld hos henne. Vi undviker därmed som ovan nämnts termer som ”medberoende”, ”normaliserad”, ”hjärntvättad” och så vidare liksom uttryck som ”låg självkänsla”, ”svårt att sätta gränser”, ”dras till fel män” etcetera. En våldsutsatt kvinna har inte ”lätit det hända” (för att hennes motstånd inte kunde få mannen att upphöra med sitt våldsutövande), hon har inte ”svårt att sätta gränser” (för att han inte respekterar de gränser hon sätter) och hennes problem är inte att hon har ”dålig självkänsla” (utan att han ständigt har attackerat den) (Renoux & Wade 2008).

Vi undersöker tillsammans med kvinnan det hon fått höra om hur hon blivit ”normaliserad” och ”dras till fel män”. Många kvinnor berättar då hur de aldrig tyckt att våldet varit normalt och acceptabelt, och hur de hela tiden gjort motstånd mot våldet på det sätt de vågat. Kvinnorna beskriver också att de naturligtvis inte drogs till mannens våldsutövande utan attraherades av de sidor mannen visade i början av relationen som till exempel omtänksamhet och snällhet, och att det första slaget inte kom vid första dejten utan långt senare i relationen. Detta är också syftet med att använda teorin om normaliseringsprocessen; att beskriva hur mannens våldsutövande eskalerar gradvis vilket gör det svårare för kvinnan att bara ”gå vid första slaget” (inte för att beskriva hur hon ”hjärntvättas”).

Familj och vänner: ”Men han som är en sån fin kille?” alternativt ”varför går du inte bara då?”

Många kvinnor upplever att deras nätverk i form av familj och vänner har en tendens att komma med många ”goda råd” som indirekt skuldbelägger henne för att inte ha lämnat mannen tidigare. Samtidigt kan kvinnans upplevelse vara att hon försökt gå, men inte förmått då hon inte upplevt att hennes nätverk orkat lyssna till hennes situation och förmått härbärga hennes utsatthet.

Samtidigt kan hans nätverk (familj, vänner) skydda honom och försöka förmå henne att exempelvis inte polisanmäla. ”det var ju inte så farligt” eller ”tänk på barnen” är saker hon kan få höra. ”Det är aldrig ens fel att två träter” är en annan vanlig respons. Yngre kvinnor berättar ofta att den våldsutövande pojkvännens vänner eller familjemedlemmar ibland bevittnat då han kallat henne för nedsättande ord som till exempel hora eller fitta samt betett sig kränkande mot henne, utan att de ingripit. De yngre kvinnorna, särskilt de som inte hade tidigare erfarenheter av parrelationer, tolkade detta som att hans beteende accepterades av omgivningen och därmed var ett mer eller mindre acceptabelt beteende från en kille i en parrelation.

Sociala responser från nätverket blir ännu mer problematiska i hedersrelaterade kontexter, där det finns ännu större press från både hennes och hans nätverk/familj att inte skilja sig eller på andra sätt skada familjens anseende/”heder”.

Jouren är en motvikt

Vad många kvinnor som kommer till jouren önskar från sin omgivning är att anhöriga förmår att lyssna utan att ge "goda råd", samt mer civilkurage. Att någon brydde sig nog för att fråga, för att ringa på när de hörde "bråk", och att någon vågade ta ställning mot våldet och ta hennes parti istället för att skydda honom och hans anseende.

Eftersom även nätverket har en tendens att osynliggöra våldet och underförstått eller uttryckligen skuldbelägga henne för det, vilket ofta är tydligast vid hedersrelaterat våld, jobbar vi på jouren återigen mycket med att benämna våldet för vad det är och vara tydlig med var ansvaret ligger. Många kvinnor och tjejer uppger att de tycker att det är skönt att komma och prata på jouren eftersom de här varken behöver förklara sig eller ta emot goda råd. Att det känns som om jouren förstår.

Vi bekräftar styrkan och modet i att hon sökt stöd, men att hon inte fått det stöd hon behövt. Vi speglar hur hon har tagit ansvar och sökt stöd och lämnat eller försökt lämna, och att hennes anhöriga inte har kunnat, orkat eller förmått sig att lyssna och möta och stöttat henne där hon är. Vi pratar om att jouren möter många i hennes situation, att vi känner igen mönstret och att hon inte är ensam. Vi bekräftar allvaret i det våld hon utsatts för, men också hennes motstånd och styrkan i att hon överlevt, trots att hon inte fått det stöd hon behövt från sina anhöriga.

Fyra teman i responsbaserade samtal – konkreta verktyg

Fyra teman i responsbaserade samtal

1. Konkreta och korrekta beskrivningar av våldet och den utsattas motstånd
2. Den utsattas responser på och motstånd mot våldet
3. Sociala responser från omgivningen
4. Den utsattas responser på de sociala responserna

Temana är hämtade och översatta från Föreläsningen ”Small acts of living, on working with victims of violence”, Allan Wade Göteborg 2011. De har anpassats och fyllts på med exempel på konkreta frågor och andra tips från Josefin Kjellberg, i syfte att ge konkreta verktyg för att hålla stödsamtal på jouten utifrån RBP.

1. KONKRETA OCH KORREKTA BESKRIVNINGAR AV VÅLDET OCH DEN UTSATTAS MOTSTÅND

Vi vill göra konkreta och korrekta beskrivningar av våldet där hennes olika responser och motstånd lyfts fram. Det är viktigt att tänka på att om man bara talar detaljerat om våldet kan det göra att hon hamnar tillbaka i våldshändelsen, och där vill vi inte lämna henne. Att hjälpa henne få syn på sitt motstånd är det centrala och det stärkande, det gör att hon kan se våldet och sitt eget agerande (liksom hans) i ett nytt ljus. Det är också viktigt att man inte frågar rakt ut ”hur gjorde du motstånd”, eftersom många delar samhällets snäva definition av motstånd som fysiskt motstånd som får våldet att upphöra.

Om det är många upprepade våldshändelser kan man fråga om det känns okej att vi pratar lite mer i detalj om någon eller några händelser som är särskilt svåra för henne, som hon minns särskilt eller som ”fastnat” hos henne, ofta kan man i hennes berättelse lyssna in vilka de är, jag litar också på att hon väljer händelser som är relevanta för henne och som hon orkar prata om.

Några konkreta frågor och verktyg för att tala om våld och motstånd:

- *Hjälp henne sätta ord på våldet.* Hjälp till att kalla våld för våld men med respekt för hennes ordval, och att sätta ord på olika former av våld (fysiskt, psykiskt, sexuellt, materiellt, ekonomiskt, latent, socialt och så vidare). Våga också fråga särskilt om det sexuella våldet, då det kan vara svårast att prata om.
- *Prata om specifika våldshändelser och fokusera på hennes motstånd mot våldet* på så detaljerad nivå som möjligt (utan att hon behöver återuppleva våldshändelserna) för att synliggöra hennes motstånd. Be om lov att ställa frågor som till exempel:

- Var skedde våldet, vilka var där? (dessa frågor synliggör kontexten och hennes möjlighet att göra motstånd).
 - Vad gjorde han då? Vad gjorde han när du...? Hur reagerade han, vad sa han, hur såg han ut? Hjälpt henne att förstå utövarens strategier för att hantera hennes motstånd.
 - Vad gjorde du när han...? Vad hände sen? Vad tänkte/kände/gjorde/sa du då? Undersök på mikronivå alla former av motstånd hon gjort – i tanken, i känslor, i beteenden/handlingar (verbala och fysiska). Tänk såklart på att låta nyfiken och respektfull, inte ifrågasättande.
 - Om hon säger "jag gjorde ingenting", fråga vidare; hur gjorde du ingenting? Vad tänkte eller kände du? Att "göra ingenting" handlar ofta om synen på motstånd som bara fysiskt självförsvar.
 - Fråga också mer generellt om det motstånd hon gjort under relationens gång, till exempel pratat med vänner, bett honom söka hjälp, själv sökt hjälp, lämnat honom och så vidare.
 - Prata eventuellt om motstånd mot tidigare våldsutsatthet. Hjälpt henne införliva det hon utsatts för, och just hennes former av motstånd, i sin historia.
 - Fråga om eventuella barn och synliggör hur hon gjort för att de ska slippa uppleva/märka våldet. Tänk såklart på att inte fråga "så vad gjorde du för att skydda dina barn då?", då det såklart kan låta skuldbeläggande. Fråga istället något i stil med "du nämnde tidigare att du har två barn, kommer du ihåg var de befann sig när han slog dig/utövade våld mot dig?". För att vara säker på att inte låta skuldbeläggande kan du lägga till "min/jourens erfarenhet är att man som mamma gör allt för att skydda sitt barn i en sådan situation".
- *Sammanfatta hennes strategier* genom att säga saker som "det låter verkligen som om du haft en massa olika strategier för att hantera/stå ut med/få stopp på/kämpa emot/skydda dig och andra från våldet, att du haft en massa strategier för att göra motstånd. Eller vid god relation kan du uttrycka dig mer humoristiskt: "det märks verkligen att du inte gillar när folk behandlar dig såhär, har du alltid varit sån?".
 - *Bemöt eventuella påståenden* om hennes passivitet/gränslöshet genom att ta upp hennes egna exempel på hur hon hela tiden gjort motstånd och försökt sätta gränser, och hur han hela tiden gått över dem.
 - *Lyft fram hennes motstånd och styrka* på ett positivt sätt som också sammanbinder hennes nuvarande erfarenheter med tidigare i hennes liv genom frågor som "var hämtade du kraft att orka kämpa emot/skydda dig eller barnen?", "hur kunde du vara så lugn/fokuserad trots att du var så rädd?", "hur/var har du lärt dig så mycket om säkerhet/motstånd?"

2. DEN UTSATTAS RESPONSER PÅ VÅLDET

Några konkreta frågor för att prata om hennes responser på våldet - tala om våldets "konsekvenser" på ett nytt sätt:

- *Undersök om hon till exempel känner:* ångest/oro, depression/nedstämdhet, ilska, skam och så vidare. Eller känner hon inget alls? Diskutera även eventuell känslomässig "avstängdhet" och självskadebeteenden.

- *Undersök också hennes tankar*; vad har hon för tankar om sig själv och andra?
- *Utforska också hennes strategier*; hur hanterar hon jobbiga känslor/tankar? Kan "att stänga av", att glömma, att självskada vara sätt att hantera känslor? Vilka strategier fungerar för henne, vilka strategier skulle hon eventuellt vilja förändra/utveckla?
- *Ställ frågor som kontextualiserar* känslor, tankar och beteenden; till exempel "när började du känna/tänka/göra så, vad hände i ditt liv då?" I vilka situationer kommer de här tankarna/känslorna? I vilka situationer mår du bra/bättre? Att sätta tankar, känslor och beteenden/strategier i sitt sammanhang synliggör hur de har en direkt koppling till utsatthet för våld och förtryck.
- Lyft fram hur saker som att vara nedstämd, vara arg, ha ångest, att glömma, att "stänga av" är *naturliga responser* på att bli utsatt för kränkande övergrepp - inte sjukdomstillstånd. Genom att säga till exempel "Vet du vad jag tänker, att det kanske vore konstigare om du var världens lyckligaste givet allt du berättat för mig om vad du varit utsatt för av honom? Men jag förstår också att det du beskriver om hur du mår är jobbigt/svårt för dig, och vi kan såklart prata om hur du kan hantera dina känslor/tankar/strategier som fungerade som ett motstånd då du levde med honom, men som du nu vill kunna släppa/förändra"
- Visa dock *stor respekt för hennes egen inställning* till eventuella diagnoser. Hänvisa vid behov henne vidare till sjukvården/psykiatrin.

3. SOCIALA RESPONSER FRÅN OMGIVNINGEN

En av jourens viktigaste uppdrag är att lyssna och tro på kvinnans berättelse, och stå tillsammans med henne i kampen för sina rättigheter och värdighet inte bara gentemot utövaren utan också gentemot myndigheter. Genom att vi på jouren ger henne en alternativ, mer korrekt respons/bemötande hjälper vi också henne att lägga ansvaret där det hör hemma - hos utövaren.

Vi vill därför undersöka vad de sociala responserna betytt för henne (och honom) och hennes möjligheter att ta sig ur våldet?

Sociala responser kommer ofta upp av sig själva i samtalen, kvinnor berättar ofta redan under första eller andra samtalet om sociala responser, utan att man behöver fråga. Ofta är hon själv kritisk till de responser hon mött, men befinner sig samtidigt ofta i underläge och beroendeposition gentemot till exempel tjänstemän på myndigheter. Om hon inte lyfter sociala responser spontant, fråga om hon har någon i sin omgivning, antingen i eget/privat nätverk eller bland professionella kontakter, som vet om våldet och hennes situation? Enkla frågor brukar räcka långt:

- Har du försökt/berättat om våldet för någon? Hur reagerade de?
- Hur har du upplevt stödet du fått (från professionella/myndigheter som vet om våldet)? Vad har det lärt dig om dig själv, vad har du lärt dig om våld?
- Om hon svarar att hon aldrig berättat om våldet för någon kan man fråga om hon någonsin funderat på att berätta för någon? Det visar sig ofta att hon försökt men att hon haft goda skäl att inte berätta hela sin historia.

4. DEN UTSATTAS RESPONSER PÅ DE SOCIALA RESPONSERNA

Enkla frågor räcker långt också för att undersöka hennes responser på de sociala responserna: Vad betydde det bemötandet som du fick för dig? Hur tänkte/kände du om det, och hur bemötte du det?

När vi undersöker de sociala responser kvinnan mött, får vi också veta mer om hennes responser på de sociala responserna, och hur hon även där eftersträvar värdighet. Kvinnan gör inte bara motstånd mot våldet utan gör också motstånd mot dåliga eller kränkande sociala responser från familj och vänner eller professionella kontakter; hon protesterar ofta mot bilden av att hon inte skyddat sina barn, att det är henne det är fel på, att det är hon och barnen som ska behöva fly och lämna nätverk, arbete skola medan han får bo kvar.

Många gör även motstånd mot och identifierar sig inte som "en misshandlad kvinna", då bilden av den misshandlade kvinnan i samhället är ett viljelöst, kuvat offer. Andra delar av bilden är att hon är utsatt för grovt fysiskt våld, att hon är i medelåldern med barn, och/eller att hon lever i socio-ekonomisk utsatthet. Det är viktigt att vi hjälper till att bredda den bilden, samt att vi ser och bemöter den utsatta som ett aktivt subjekt som gör motstånd snarare än som ett viljelöst offer och att vi synliggör och tar alla former av våld på allvar.

Det är viktigt att ge kvinnan utrymme att uttrycka detta, och att stå med henne i hennes kamp för sin värdighet och sina rättigheter, inte bara i relation till våldsutövaren utan också i relation till det omgivande samhällets (negativa) sociala responser. Det är viktigt att vi på jouten markerar när vi anser att kvinnan fått ett dåligt bemötande, och att vi försöker utgöra en motvikt (se vidare ovan under delen hur man kan arbeta med sociala responser och vara en motvikt i jourarbetet). Här följer ett kort sammandrag:

- Om någon osynliggjort hennes motstånd mot våldet och strategier för att skydda sina barn – hjälp henne att synliggöra det.
- Om hon inte blivit trodd, om hon blivit ifrågasatt eller skuldbelagd, om våldet "ömsesidigats" eller man istället trott på mannen – visa att du tror på henne, oavsett "bevis". Prata om hennes motstånd, och synliggör därigenom hans våld och ansvar. Benämna våldet för vad det är. Bekräfta allvaret i det våld hon utsatts för. Respektera och stötta hennes beslut om huruvida hon till exempel vill polisanmäla eller inte.
- Bekräfta styrkan och modet i att hon sökt stöd, beklaga då hon inte fått det stöd hon har rätt till.
- Om hon fått tro att det är hon som är/har problemet – undersök hur/vilka som fått henne att tro detta. Hjälプ henne att se att våldet är hans ansvar, även om han och ibland även omgivningen fått henne att tro att det inte är det. Ifrågasätt ord som "låg självkänsla", "dras till fel män", "normaliserad", "medberoende". Undvik patologisering.
- Prata om olika former av "psykisk ohälsa" som responser på våld. (kanske vore det konstigare om hon var världens lyckligaste samtidigt som hon blev utsatt för våld, kanske var en depression en mer naturlig respons?).

Att synliggöra barns motstånd

En av anledningarna till att Unizon bildades 1996 var för att vi ville ge barn möjlighet till samtal, stöd och skydd och rättslig upprättelse. På samma sätt som vi inom jourrörelsen arbetar med empowerment och att synliggöra våldsutsatta kvinnors och tjejers motstånd gör vi det även med barnen. Mycket av det du läst om RBP känner du säkert igen från dina samtal med barn. Här följer några exempel på RBP i praktiken, de är tagna från filmen "Jag sa att jag hade en mardröm" – där Lotta Molander samtalar med barn och synliggör motståndet de gjort när de upplevt pappas våld mot mamma.

"Max" 8 år: Det hände många gånger, det hände alltid på kvällen.

Lotta: Var var du då?

Max: På mitt rum. Så sprang jag ut och sa mamma det är nån som kastar sten på fönstret.

Lotta: Då avbröts bråket?

Max: Jepp, alla andra gånger sa jag att jag hade en mardröm, det var det bästa knepet, då slutade de bråka helt

Lotta: Det är ju påhittigt faktiskt

Max: Och då kom ju mamma in och fick sova i min säng. Det tycker jag är bra

Lotta: Och var är styvpappan då?

Max: Då stannar han ju kvar och väntar

Lotta: Då var du med och hjälpte till och löste problemen kan man väl säga

Max: Ja

Lotta: Det var ett väldigt påhittigt sätt

Max: Tack

Lotta: Jag tror du kommer att bli uppfinnare

"Alba" 3,5: Jag blev ledsen då

Lotta: Var bråkade de nånstans?

Alba: I huset

Lotta: Och mamma stod i köket och vad gjorde pappa då?

Alba: Han slog i köket och bråkade och bråkade och bråkade

Lotta: Oj oj, jättemycket bråkade han?

Alba: Och slåss och köket helt trasigt

Lotta: Och köket blev trasigt.

Alba: Hon skrikte och skrikte

Lotta: Mamma skrek eller pappa skrek?

Alba: Pappa skrek

Lotta: Vad skrek han då?

Alba: Han skrek på mamma, han skrek fult

Lotta: Han sa fula ord?

Alba: Jag va ledsen

Lotta: Jag förstår att du blev det

Alba: Jag gömde toaletten

Lotta: Du gömde dig på toaletten

Alba: Då komde pappa och knacka på dunk dunk dunk

Lotta: På dörren?

Alba: På toaletten.

Lotta: Och du gömde dig på toaletten. Jag tycker det var klokt. Vad modigt av dig att springa och gömma dig på toaletten!

Alba: Tack, tack så mycket

Genom att synliggöra barnens strategier mot pappas och styvpappas våld synliggör Lotta Molander barnens motstånd och stärker dem. Filmen "Jag sa att jag hade en mardröm" och tillhörande studiehäfte är en bra utgångspunkt för samtal med barn. Den går att beställa från Unizons kansli:
info@unizon.se 08-6426401

Läs mer

Denna text utgår från Josefin Kjellbergs text om Response-Based Practice.

Broschyren finns även på www.unizon.se

Center for Response-Based Practice: <https://www.responsebasedpractice.com/>

”RBP ger verktyg för att göra det jag tror på – att arbeta feministiskt och med Dignity för ett jämställt samhälle fritt från våld.”

Josefin Kjellberg har en kandidatexamen i beteendevetenskap och en masterexamen i samhällsvetenskap. Hon har bland annat arbetat med kvinnofridsfrågor inom socialtjänsten samt på kvinnojouren. Intresset för RBP väcktes under en utbildning i RBP med Allan Wade i Sverige för ett par år sedan och hon har sedan dess arbetat med metoden i jourarbetet, bland annat på Kvinnojouren Pax i Nynäshamn och på Kvinnojouren Enköping.

Doktor Allan Wade är forskare och terapeut med mångårig erfarenhet av att arbeta med språkets betydelse inom ramen för Response-Based Practice (RBP). 1999 tog Allan sin Ph.D. i psykologi vid University of Victoria, Kanada. Hans avhandling har titeln ”Resistance to Interpersonal Violence: Implications for Practice of Therapy”. Allan fortsatte att arbeta som familjeterapeut när han avslutade sina forskarstudier och med kollegorna Linda Coates och Nick Todd utvecklade Allan ”Response-based Practice”. Allan föreläser och handleder nationellt och internationellt. Allan menar att språkbruket kan vara lika mycket ett problem som själva våldet. Han står även bakom initiativet Tell it like it is, ett internationellt nätverk som arbetar för rättvisande och rättvisa beskrivningar av våld mot barn.

Läs mer: <http://spraktidningen.se/artiklar/2015/05/spraket-doljer-valdet>

Doktor Linda Coates är professor vid psykologiska avdelningen vid Okanagan College. Hon är en av grundarna av Response-Based Practice, och har publicerat och presenterat ämnen som rör våld, social interaktion och språk. Linda är särskilt intresserad av sociala responser på våld och har undersökt detta genom att hjälpa professionella (som terapeuter och psykologer), jurister (till exempel polis, åklagare, försvarsrådet och domare) och media. Linda har genomfört många studier som visar hur språk kan användas för att dölja våld, mildra förövarens ansvar, lägga skulden hos den utsatta och dölja motstånd mot våld.

Egna anteckningar

Sedan kvinno- och tjejjourerörelsen startade för över 40 år sedan har basen varit att lyssna utan att döma, stärka kvinnor och barn och att synliggöra deras motstånd. Idag har Unizon över 140 medlemsjourer som varje dag stöttar, skyddar, förebygger och påverkar utifrån en kunskap om våld, genus och makt. Jourerna har över 108 000 stödkontakter varje år och i varje möte fortsätter vi att lyssna, stötta och stärka. En metod för detta kallas Response-Based Practice (RBP). Den lyfter även språkets betydelse, som är viktig i det enskilda mötet, i påverkansarbetet och för samhällets förståelse av våld.

RBP handlar om ett respektfullt, feministiskt och stärkande bemötande (empowering) genom att benämna våld för vad det är och synliggöra den utsattas motstånd och förövarens ansvar samt att undersöka sociala responser, snarare än att utgå från att den våldsutsatta kvinnan behöver ”behandling”. Denna syn är jourrörelsen tämligen ensamma om i en svensk kontext idag. Vi kan därför säga att RBP som arbetsmetod betecknar jourrörelsens särart.

RBP är en kanadensisk modell för socialt arbete med våldsutsatta, och våldsutövande, som arbetats fram av forskare och terapeuter som Linda Coates, Allan Wade, Cathy Richardsson, Nick Todd med fler. I den här broschyren ger vi en kort introduktion till RBP.

Unizon samlar över 140 av landets kvinnojourer, tjejjourer, ungdomsjourer och andra stödverksamheter som arbetar för ett jämställt samhälle fritt från våld.

www.unizon.se

